

Rapport från rullstolsanpassad naturguidning i Tyresö slottspark och Notholmen 22 maj 2023

Martina Kiibus

Guidningen var anpassad för rullstolar, rullatorer och barnvagnar. 32 personer deltog, varav många från målgruppen. Så härligt att stå vid busshållplatsen och se hur färdtjänstbuss efter färdtjänstbuss kommer åkande upp mot borggården.

Tre från Hjärnkraft, varav en i rullstol; sex från Afasiföreningen, varav en i rullstol och en med rullator samt tre från Neuroförbundet, alla de tre hade rullstol eller permobil. Därutöver var det tre andra deltagare med rullator och många som kom för att det var en rullstolsanpassad guidning. Info via de olika organisationerna, vänner, Aktuella händelser i Tyresö och program från tidigare guidningar. Det var blandade åldrar från ca 20 år och uppåt. Min kollega Jonas Hedlund var också med som extra draghjälp för de som gick med rullator / rullstol, vilket var jättebra. Det var ett härligt försommarväder, soligt och varmt.

Vi började själva guidningen vid slottet där jag berättade om slottets och kyrkans historia innan vi gick in i slottsparken. Gick ut på terrassen och tittade ner över parken, de fantastiska fruktträden som stod i blom, eken som tronade i ensamt majestät mitt på gräsmattan och Lilla Tyresö som kunde skönjas på andra sidan grönskan. Berättade om den gamla medeltida borgen Tyresöhus som fanns där tidigare och om prinsvillan där konstnärsprinsen Eugen hyrde ett antal somrar runt förra sekelskiftet. Vid introduktionen av guidningen sade jag också att det är en fördel med dessa tillgängliga guidningar för det gör att vi alla får chansen att verkligen gå långsamt och hinna ta in naturen och njuta och stressa ner.

Gick vidare till en härligt gammal knotig lind. Lät deltagarna känna på lindens lina hjärtformade blad (som Cecilia Lind, kär och ung och slät om kinden!). Berättade om den mångfald av arter som är knuten till linden och att lind är ett samlingsträd på torg längre söderut i Europa. Under den Linden i Berlin, t ex. Frågade om deltagarna visste vad det var för dag, nämligen den biologiska mångfaldens dag. Resonerade kring vårt val att fira det med en guidning i parkmiljö, men slottsparken har en hög mångfald trots att den är anlagd, inte minst tack vare alla gamla ädellövträd. Invid linden växte också flera härliga lönnar.

Fortsatte till soluret med sin inskription ”Jag räknar de ljusa timmarna blott och däremellan flyr oersättlig tid”. Härifrån är det så fin utsikt över parken och Kalvfjärden. Flera av deltagarna tyckte att den vyn var en av dagens höjdpunkter, så vi dröjde oss kvar där en stund. Jag berättade om namnet Kalvfjärden, att kalvarna och korna betade på skogen på andra sidan fjärden och att det är ganska vanligt med den typen av namn på öar och holmar i skärgårn. När inte hemmaöarna räckte för att både odla och ha bete, fick man ha särskilda ängs- och betesholmar.

Tog oss längre in i parken och tittade på blommorna. Man får ju inte plocka blommor i parken men jag plockade en blomma av de vanligaste arterna och skickade runt eftersom en del har

svårt att nå blommorna när de sitter i rullstol. Förgätmigej, smörblomma, humleblomster, hundkäx och gökärt, blå viol, midsommarblomster och gullviva var några av de blommor vi tog upp. Pratade om att gullviva också kallas Sankte Pers nycklar eller mormors mamelucker (om man vänder två blommor upp och ner så ser de ut som ett par spetskantade mamelucker) och att humleblomstern kallades för mormors nattmössa. Namnet kommer av att humleblomsterns blomma böjer sig neråt. När det blommat över reser sig stjälken upp och fröna får som krokar så att de fastnar i djurpälsar och kan på så sätt spridas.

Visade de sinnrika anpassningarna till pollinering, som förgätmigejens kontrastfärger i mitten, liksom violens, midsommarblomsterns och gullvivans streck som liksom leder pollinatörerna rätt. Poängen med pollinering är ju att det ska bli en korsbefruktning, en blandning av gener. Och till det behöver blommorna alltså hjälp av de pollinerande insekterna. För att det inte ska bli självbefruktning har tex gullvivan olika långa ståndare (hanorgan) och pistiller (honorgan), så att inte pollen från den egna blomman ska riskera att befrukta den blommas pistiller. På gökärten är ståndarna och pistillerna dolda så det krävs tillräckligt tunga insekter, som humlor, som kan "åka hiss" på de yttersta kronbladen, så att de tyngs ner och då öppnar sig porten in till blommans inre. Det gör att bara vissa insekter kan pollinera gökärten vilket är en fördel ur blommans perspektiv, att pollinatörerna är artspecifika. Det är ju ingen idé att en humla flyger från en vitsippa till en gökärt.

Vi pratade också om de olika anpassningarna till bete, som att smörblomman är giftig och att gullvivan har bladmassan tätt tryckt till marken så att inte betesdjuren ska komma åt dem.

Slottsparken är verkligen som allra finast just nu! Som gula böljande mattor av gullvivor som gjorde en alldeles lycklig! Kungsängsliljorna "peakade" nog förra veckan, men det var många kvar nu också. Både de rödrutiga och de vita stod i blom. Det blev många fotostopp och många förundrade utrop över hur fint allt var! Det finns en sägen om kungsängsliljorna som handlar om att det var ett slag mellan svenskar och danskar och för varje stupad dansk kom det upp en röd kungsängslilja och för varje stupad svensk en vit. En sägen i sann storsvensk anda eftersom det finns många fler röda än vita!

Vi fortsatte till en grovstammig ek, pratade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och för att eken och alla dess invånare ska trivas så måste den stå fritt och solbelyst. Kom också in på Gustav Vasa som ju bestämde att alla ekar skulle tillhöra kronan för att kunna bli skeppsvirke och att även om eken inte tillhör kronan längre så kan det finnas lokala föreskrifter kring vad man får göra med ekar.

Mittemot eken växte en lärk, lät deltagarna känna på dess mjuka barr, som inte har samma vaxartade skydd mot uttorkning som tall och gran och därför faller sina barr på hösten. Invid den växte en hästkastanj, vars kastanjer endast duger som hästfoder till skillnad från de ätliga kastanjerna.

På en kulle växte några Adam och Eva. De flesta kunde följa med upp och titta, men Jonas tog också foton på dem så att deltagarna som inte kunde gå upp fick en chans att se dem ändå. Här blommade också mandelblom med sin ljuvliga milda doft. Och det goda gräset vårbrodd, som smakar ljuvligt av gräddkola. Vilket deltagarna höll med om!

Vi pratade också om hur viktigt det är med pollinerande insekter, även för att vi ska få mat. Och att när vi försämrar för pollinerande insekter så svälter vi ut oss själva. När de blomrika ängs- och hagmarkerna försvinner, så försvinner också många pollinatörer. Och när vi sprutar våra grödor med bekämpningsmedel så gör de ingen skillnad på om det är skadeinsekter eller pollinatörer utan alla dör. Så bi- och insektsdöden är verkligen ett problem. Det blev ett bra samtal, där vi också pratade om vad man som enskild person kan göra, och det är ju både att ha lite vildare trädgårdar som erbjuder de vilda pollinatörerna mat och att köpa ekologisk mat där man inte använt vare sig konstgödsel eller bekämpningsmedel.

Det var fullt av fågelsång i parken; koltrasten flöjtade, bofink, ringduva, steglits och talgoxe sjöng så fint för oss. Särskilt koltrastens sång berörde många av deltagarna.

Vid brofästet till Notholmen växer en otrolig flerstammig al. Visade hur man kan känna igen alen (det enda lövträd med små kottar) och pratade om att den inte får höstfärger eftersom den har så gott om näring och därmed inte behöver spara på näringen inför vintern.

Till vänster före bron var det fullt av gullviva och ljuslila stråk av ängsbräsma. Ängsbräsma är en korsblommig växt som liksom många i den familjen har smak av senap eller ruccola. På andra sidan är det klippt och inte alls lika blomrikt. Pratade om fårens och betesdjurens betydelse för artrikedomen och hur blommorna i sin tur lockar till sig en mångfald av insekter och fåglar. Och att våra ängs- och hagmarker är några av världens artrikaste miljöer.

Vid brofästet på Notholmen växer kabbelekan gul och frodig i strandkanten. När den blommat över sprids fröna med hjälp av vattnet. För att inte fröna ska drunkna har de som en flytväst på sig. Från bron såg vi en hel del sjöfågel som skäggdopping, sothöna och gråhäger.

På Notholmen hittade vi delikatesser som brännässla, kirskaål och spansk körvel som doftar av lakrits. En hägg stod i full blom. Lät deltagarna dofta på bladen som doftar bittermandel – ett sätt för häggen att försvara sig mot bete eftersom det är giftigt i stora mängder.

Längre in på Notholmen berättade jag lite om holmens historia och att Prins Eugen beskrev hur man 1912 åt strömming från fiskaren på Notholmen varannan dag. Något som inte skulle gå att göra idag, då det är alldeles för höga halter organiska miljögifter i strömmingen. En annan skillnad är ju att mängden torsk minskat pga utfiskning, ytterligare ett skäl till att arter hotas av utrotning.

Vi gick ut på bryggan vid Kalvfjärden och berättade om själva Östersjön. Om det bräckta vattnet, hur sårbart Östersjön är pga artfattigdomen jämfört med Västerhavet och att många

arter redan är på gränsen av vad de klarar och därmed är extra känsliga för miljöpåverkan. Utöver de organiska miljögifterna är ett annat stort problem övergödningen, som leder till algbloomning, igenväxning och syrebrist. Återigen, ett sätt att minska vårt bidrag till övergödningen är att äta ekologisk mat, där det inte används konstgödsel som läcker ut till våra sjöar och hav. Samt åka mindre bil eftersom utsläppen från avgaserna också bidrar till övergödningen. Visade båttoalett-tömningen, som ju är ett sätt att minska belastningen av kväve. Ladusvalor flög kors och tvärs under och över bryggan medan vi stod där, så ljuvligt.

Vi tog en skön fikapaus i solen på Notholmen. Under pausen gol göken så fint. Jag gick runt till alla deltagare som jag brukar göra under pausen så jag såg till att de kunde höra göken. Efteråt samlades vi vid en fantastisk hägg och bara tog in dess doft och vita blommor. Läste min favoritdikt så här års, nämligen Alf Henrikssons ”Jag såg att häggen blommade, det kom en doft av den” för gruppen, en vers som belyser hur viktigt det är att vi kan lägga alla åtaganden åt sidan en stund och stanna upp och njuta.

Så vände vi tillbaka till parken och stannade vid en bok och tittade på dess släta gråa stam och treledade bokollon och fyrtaliga bokollonhättor. Bladskriften är olika långa så att bladen liksom lägger sig som bitar i ett pussel. På så sätt kommer alla bladen åt solljuset samtidigt som de effektivt stänger ute solljuset från att nå ner till marken. Läste den gamla lagen från 1734 (som fortfarande gäller!) Huru svin må i ollonskog släppas, som handlar om hur man förvaltar gemensamma resurser.

Så fortsatte vi upp längs hasselallén. Visade hur man kan känna igen hassel, som ju växer mer som en strutformad buske utan huvudstam. Lät deltagarna känna på de mjuka ludna bladen som jämförelse med lindens släta blad. Och pratade om nötterna som ju inte ingår i allemansrätten, utan för att få plocka nötter måste man fråga markägaren om lov.

En ihålig ekstock förde oss in på prat om betydelsen av död ved för den biologiska mångfalden. I stocken är det en massa härlig mulm där olika vedlevande insekter kan frodas. Tycker det är så roligt att de sparar denna stock i en parkmiljö.

Göken gol för oss igen, så härligt. Göken har minskat pga att våra ängs- och hagmarker minskat så det känns hoppfullt att få höra den just på den biologiska mångfaldens dag.

Vi pratade också om själva den engelska parken och dess historia. Pratade om att trots att det är en anlagd park så finns det så höga naturvärden och rik biologisk mångfald här. Poängen med en engelsk park är att det inte ska vara tuktade rader, att det inte ska kännas så anlagt och att det ska finnas kullar, blickpunkter och gärna vyer ut mot vattnet. Härifrån gick vi tillbaka upp till borggården där vi sammanfattade och avslutade guidningen.

Deltagarna var så glada över dagen och tyckte det var fantastiskt att vi ordnar naturguidningar som funkar för alla. Alla blommor, det fina vädret och ”den busbra guiden” var några av höjdpunkterna. Och det var verkligen en härlig dag. Det var skönt att Jonas var med särskilt som det var en så stor grupp som blev ganska utdragen ibland. Dessutom är det en extra

trygghet att vara två när det är en lite skörare målgrupp än annars. Det är alltid en avvägning hur många deltagare som ska få en chans att komma med. Nu visste jag att många var från målgruppen och ville ge alla en chans att delta och det är breda gångvägar i slottsparken så vi fick plats, men det är klart att det blir ganska utdraget när det är många i rullstol/rullator och att det kan vara lite svårt att se alla blommor. Jag såg till att blommorna skickades runt och det var ingen som klagade på gruppstorleken, det var mer min egen reflektion. Två deltagare valde att hoppa av när jag meddelade dem att vi skulle bli över 30 (de hade flaggat för att de var lite post-covid-folkskygga, så jag ringde dem på morgonen och förklarade läget).